

ATAHUALPA YUPANQUI

(Argentinië 1908 - Frankrijk 1992)

Schrijver, dichter, componist, zanger en gitarist.

Toen ik Yupanqui omstreeks 1970 voor het eerst op de radio hoorde wilde ik meteen meer van die man te weten komen. Met één lied had hij mijn muzikale hart bekoord. De 'nueva canción'-beweging in Latijns-Amerika was in volle bloei. In veel landen werden politieke protestliederen geschreven en gezongen. Het volk wilde zijn zeg krijgen. Zangers en zangeressen droegen op hun manier bij tot de sociale en politieke bewustmaking van hun landgenoten. Lieder van Yupanqui, die al lang voor die beweging geschreven waren en die een grote sociale bewogenheid uitdrukten werden ook door bijna alle politieke en protestzangers in Latijns-Amerika gezongen.

De belangstelling voor zijn werk duurt onverminderd voort. Daarom dit portret.

Voor de uitspraken van Yupanqui maakten we gebruik van interviews uit de jaren tachtig.

buenas noches, compatriotas...
atahualpa yupanqui

Tekst: **Dries Delrue**

Hector Roberto Chavero werd Atahualpa Yupanqui

De kleine Hector Roberto werd op 31 januari 1908 geboren in het noorden van de provincie Buenos Aires, midden de Pampa. Vader, een stationsbediende, was Quechua-Indiaan. Zijn moeder was van Baskische oorsprong. Die dubbele afstamming betekende voor hem ook een dubbele inspiratie. Hij getuigde hierover: " De drang om vrij te leven kreeg ik van mijn Baskische voorouders mee. De stilte van het woud en van de stenen legden mijn Indiaanse

voorouders als een gewijd bezinksel neer in deze vreemde klankkast die de natuur mij, in de vorm van een lichaam met geest, gegeven heeft... Binnen de grenzen van mijn kunnen, dat minder sterk was dan mijn kennen, heb ik elk woord van een lied afgewogen, elke kleur van een melodie, elk gevoel dat op een lied wachtte om open te bloeien."

Vanaf zijn zesde jaar leerde Hector Roberto viool spelen van zijn vader en op zijn achtste kreeg hij gitaarles van een leraar, Baitista Almiron, van wie hij leert dat een gitaar niet enkel dient om volkse boerenmelodieën te spelen maar ook om onder meer Albeniz te spelen

of de gitaartranscripties van stukken van Bach, Schubert en Beethoven.

Wanneer zijn leraar Argentinië verlaat is hij voor het verder leren van het gitaarspel aangewezen op de zelfstudie. Als op zijn dertiende zijn vader sterft besluit hij het onderwijs te verlaten en zelf in te staan voor zijn broodwinning. Hij oefent veel verschillende jobs uit. Zijn ware betrachting is artiest te worden. Reizend doorheen het uitgestrekte Argentinië ontmoet hij de landelijke mensen, zowel indianen als halfbloeden, die vaak in armoedige omstandigheden moeten overleven. Zijn eerste liederen bezingen dat. Hij kiest een artiestennaam: Atahualpa Yupanqui. Atahualpa verwijst naar de laatste Inca-leider die door de conquistadores is vermoord. Yupanqui was opperhoofd van de Quechuas, het indianenvolk waaruit hij stamt.

In 1928 wordt hij journalist in de hoofdstad, Buenos Aires, van waaruit hij andere landen in Latijns-Amerika bezoekt. Op deze reizen wordt zijn kennis van de indiaanse liederenschat nog veel ruimer. Het is deze volksmuziek met zijn vele verschillende ritmes die van hem een zo rijk en begaafd muzikant hebben gemaakt. In 1935 ontmoet hij de pianiste Antoinette Fitzpatrick die als pseudoniem Pablo del Cerro koos. Zij wordt bekoord door de wijze waarop Atahualpa zamba's en andere ritmes kan spelen. Ook de man zelf moet haar bekoord hebben want zij huwden. Pablo del Cerro is een naam die vaak voorkomt in het werk van Yupanqui. Tweeënveertig liederen in het werk van Yupanqui vermelden haar als auteur of co-auteur. Maar het eerste wat hij publiceert zijn gedichten en verhalenbundels. Een bundel uit 1943, *Aires Indios*, opent hij met een gedicht *Luister naar mij, blanke man*: "Ik ben de bergketen, de rivier en de lama, ik ben de aarde en de gouden savanne, de wonderlijke maïs en de azuurkleurige gerst. Zag je ooit iets krachtiger dan mijn grote hoop? En ken je iets groter dan mijn zwijgen? Ik, die enkel een handvol kinderen uit de vergetelheid redde, kinderen met

een kleur van eeuwigheid, van brons en van steen, ik vertrouw ze jou toe, blanke broeder. Help ze! Verhef ze! De aarde is zo uitgestrekt als het verdriet van een Indiaan..."

Van Argentinië naar Europa

Van 1945 tot 1952 was hij lid van de communistische partij op dewelke hij gaandeweg steeds meer kritiek had. Zijn politieke houding, ongewenst onder Péron, bracht hem naar Europa waar hij optrad in Hongarije, Tsjechoslovakije, Roemenië en Bulgarije. Vandaar kwam hij in 1949 in Parijs terecht waar hij de dichter Paul Eluard leerde kennen. Op een etentje bij Eluard in 1950 ontmoette hij Edith Piaf voor wie hij enkele van zijn liederen zong. Ook deze dame kwam erg onder de indruk van zijn muziek en zang. "Parijs moet u leren kennen" zei ze en op vier van haar recitals in de concertzaal l'Athénée stelde ze hem voor aan het publiek. "Het was een milde vrouw," vertelt Yupanqui hierover, "omdat ik arm was en zij ook die situatie had gekend, schonk ze mij de volledige opbrengst van deze recitals. 'Je beleeft het muzikale avontuur. Ik wens je goede reis en veel geluk!' zei ze mij. Wat een grootmoedigheid en ruimdenkendheid! Ik heb ze nooit teruggezien." Het zijn die optredens die voor Yupanqui de poort hebben geopend naar heel Frankrijk, Europa en de rest van de wereld. Meerdere platenfirma's vroegen hem voor opnames, waar hij met graagte is op ingegaan. Meteen kreeg hij in Frankrijk de Grand Prix de l'Académie Charles Cros voor de beste folkloristische (!) plaat. Teruggekeerd naar Argentinië werkte hij mee aan de beweging voor volksmuziek waaruit in 1961 het Nationaal Festival van Cosquin ontstond. In 1968 is hij terug in Europa. Na een tournee in Spanje komt

hij naar Parijs om er op te treden in de Odéon. De bezetting van het theater door de studenten maakt optreden onmogelijk waardoor hij beslist terug te keren naar Spanje (waar Franco nog regeert). Bij zijn aankomst in Barcelona maakt hij een grapje: "Ik heb het bezette Frankrijk geruild voor het vrije Spanje". Later verblijft hij het vaakst in Frankrijk waar hij op 23 mei 1992, te Nîmes overlijdt.

Liedjesschrijver en -zanger

De liederen van Yupanqui zijn erg poëtisch. Ook in teksten over de sociale omstandigheden klinkt de poëzie erg door. De 'nueva canción' beschouwt hem als de vader van het politieke protestlied. Maar Yupanqui noemt zichzelf geen politiek zanger. Hij zegt van zichzelf geen politieke dimensie toe te voegen aan de volksmuziek, wat de grote Violeta Parra in Chili wel doet. "Ik denk dat de opdracht van een artiest er niet in bestaat de politieke problemen op te lossen, maar wel van zijn volk bij te staan, te getuigen over zijn problemen. Mijn grote bekommernis was steeds het lot van de mensen: de sociale ongelijkheid. Het doet me pijn een eenvoudige maar intelligente en gevoelige boer te ontmoeten waarvan ik weet dat hij steeds een simpele landarbeider zal blijven die door wetenschap, literatuur of muziek zijn mogelijkheden als mens niet kan ontplooiën en daartegenover een rijkeluiszoon te zien die uitsluitend interesse heeft voor zijn auto. Het is deze pijnlijke situatie, dit geestelijk verlies voor het mensdom, dat mij aanzet te zingen. Wat men er ook moge van denken, mijn liederen zijn geen protestliederen, het zijn getuigenissen. De mens zingt wat de aarde hem dicteert. De zanger creëert niet, hij vertaalt. Ik zing sociale liederen. Het is een

subtiel onderscheid maar het bestaat. Ik heb maar één echt politiek lied geschreven, *Basta ya*, dat handelde over de Amerikanen in Vietnam."

Begenadigd gitarist

Liever dan zingen speelt hij gitaarstukken. Eigen composities. "Ik ben niet beïnvloed door Bach noch door de zigeunermuziek die ik wel bestudeerde en waar ik van hou. De muziek die ik speel is die van de boeren uit mijn land. Ik deel die in drie mysteries: de mysteries van de pampa, het bos en de Andes. In de pampa, de uitgestrekte vlakte waar de gaucho te paard het landschap domineert bestaat er geen echo. Die oneindige vrijheid kan je horen in de 'milonga', het ritme van de pampa. De 6/8 maat laat de galop horen. In het bos is de mens introvert. Hij moet slim en sluw zijn. Hij danst als een kat. De 'vidala' klinkt mystiek en religieus. In de Andes voelt de mens zich klein tegenover die grote hindernis die het gebergte is. Hij ziet de zon opkomen, opklimmen naar het zenit en enkele uren later verdwijnen in het gebergte. Hij vraagt zich af waar de zon ondergaat want dat ziet hij nooit. De Andesbewoner is een angstig bijgelovig iemand. Zijn ritmes zijn de 'hayano', de 'baguala', de 'ayravi'."

De door Yupanqui meesterlijk bespeelde gitaar laat al deze ritmes horen. De titels van veel van zijn stukken liegen er niet om: *Zamba de Vargas*, *Baguala tradicional*, *Milonga del peon de campo*, *Coplas de baguala* zijn maar enkele voorbeelden.

Postume uitgaven

Het werk van Yupanqui is nog steeds gemakkelijk te vinden. Zelfs verschijnen nog geregeld opnames die niet vroeger werden uitgegeven. Het zijn interessante live-optredens waarop je de man ook zijn poëzie hoort voordragen op een muzikale achtergrond. In 1999 verscheen *El último recital*, een concert dat hij samen met Angel Parra, zoon van Violeta heeft gespeeld te Zürich op 8 februari 1992, enkele maanden voor zijn dood. De verzwakte stem van Yupanqui wordt gecompenseerd door de krachtige zang van Parra. Voor wie de artiest nog wil leren kennen is de opname van een concert dat hij op 7 januari 1983 gaf in zijn geboorteland uiterst interessant. Deze cd uit 2000 kreeg als titel mee *Buenas noches, compatriotas...*, de eerste woorden die hij tot zijn landgenoten richtte. Wie vooral in het gitaarspel van Yupanqui is geïnteresseerd zal graag luisteren naar de cd *Concierto Instrumental*, opgenomen te Keulen in 1978. Wie de liederen wil leren kennen kan best luisteren naar studio-opnames waarbij ook de teksten gevoegd zijn in vertaling. Er is keuze te over wat niet verwondert. Yupanqui is op wereldvlak ongetwijfeld een der grootste chansonniers van de vorige eeuw.

Discografie:

El último recital Zürich (met Angel Parra)
(Last Call/Wagram 3049052/WAG 331)
Buenas noches, compatriotas...
(Frémeaux & Associés FA 439)
Concierto Instrumental (Pläne 88900)